

- Політичним - знаходить вияв у прагненні людей створювати умови існування, відповідні гідності людини.

Для формування екологічної свідомості населення, потрібно застосовувати неперервне екологічне виховання. Ось основні етапи:

1. Екологічне просвітництво - це перший ступінь в екологічному вихованні. Він формує перші елементарні знання про особливості взаємовідносин “суспільство-природа”;

2. Екологічна освіта - це психолого-педагогічний процес впливу на людину, метою якого є теоретичне формування екологічної свідомості;

3. Екологічне виховання – це формування в індивіда моральних принципів, що визначають його позицію та поведінку у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів [3].

Важливою умовою формування екологічної свідомості і поведінки є залучення учнів, студентів до громадського екологічного руху, що водночас, є важливим навчанням демократії. Екологічний рух, складовою якого є дитячі, молодіжні організації, виступаючи носієм нових екологічних цінностей, сприяє духовному зростанню, становленню нових ідеалів і орієнтирів у взаємодії з природою. Для формування екологічної свідомості доцільно використовувати форми і методи роботи, спрямовані на розвиток мотиваційно-ціннісних і поведінково-діяльнісних складових екологічної свідомості та поведінки, зокрема:

1. дослідження;
2. постановка проблемних запитань;
3. інтерактивні методи;
4. використання інформаційних комп’ютерних технологій;
5. залучення студентів до громадського екологічного руху, активної участі у різноманітних природоохоронних заходах;
6. позааудиторна робота [2].

Висновок: формування екологічної свідомості є складним і ще недостатньо дослідженим процесом. Але екологічна освіта розглядається сьогодні як один з найпотужніших засобів, що може забезпечити зміну ставлення людини і суспільства до навколишнього середовища з руйнівного, споживацького на дбайливе, бережливо-відновлювальне.

Завдання екологічної освіти —допомагати формуванню поведінки, сумісної з не руйнуванням середовища існування; розширенню діапазону практичних навичок, необхідних для розробки і виконання ефективних рішень зі збереження довкілля; забезпеченню більш тісного зв’язку між процесами освіти і реальним життям шляхом міждисциплінарного підходу.

Це важливий інструмент реалізації конституційного права кожного громадянина України на безпечне для життя і здоров’я довкілля, права на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту, права на її поширення [6].

Якщо брати до уваги цифри й інші дані з дослідження, одразу ж можна визначити вагоме значення формування екологічної свідомості населення, задля здійснення основних завдань екологічної політики України та побачити, що для українців питання покращення ситуації у навколишньому середовищі є важливим і нам є чого прагнути.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
2. Салтовський О.І. Основи соціальної екології: Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2004.
3. Паламарчук В.О., Коренюк П.І. Економіка природокористування. Запоріжжя: “Дике Поле”, 2003. С. 3-17.
4. <https://mepr.gov.ua/timeline/Nacionalna-ekologichna-politika.html>
5. <https://sylpravdy.com/ekologichna-svidomist-ukrayincziv-u-konteksti-oczinky-kadrovogo-potenczialu-ekologichnyh-partij-ta-gromadskyh-obyednan/>
6. <https://ird.npu.edu.ua/files/didkov.pdf>

УДК 502/504

Гуменюк Л.М., заступник директора з виховної роботи,
учитель біології Хоменківського ЗЗСО І-ІІІ ступенів
магістр спеціальності 101 “Екологія”
КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В статті розкрито особливості екологічного туризму в контексті сталого розвитку. Показаний досвід інших країн в розвитку екологічного туризму. Проаналізоване значення даної проблеми для сучасного суспільства.

Ключові слова: екологічний туризм, природний туризм, сільський туризм, концепція сталого розвитку

Характерною рисою сучасного світового ринку туризму є прискорення його глобалізації та посилення міжнародної конкуренції. Дана тенденція об’єктивно буде мотивувати до розвитку і зміцнення впливу розвинених туристських регіонів і послаблювати на ринку позиції тих країн, де туризм не перетворився на домінуючий сектор економіки, не має необхідної підтримки влади і розвивається переважно стихійно.

Вперше термін “сталий розвиток” був згаданий в доповіді Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку “Наше спільне майбутнє”. Офіційне його визнання і закріплення в міжнародному співтоваристві відбулося в 1992 році.

Проблемі екологічного туризму в контексті сталого розвитку присвячені роботи О.О. Бейдик, М.Б. Біржаков, О.Ю. Дмитрук, Я.Б. Олійник, В.І. Гетьман, Ю.В. Зінько, О. Кобельська, О. Шевчук, О.О. Любіцева, К. Сташук, Г. Міллер, Г.С. Гужин та ін.

Поняття “екотуризм”, “природний туризм”, “сільський туризм” і т. д. широко використовуються у фаховій літературі, проте нерідко вони поєднуються, підмінують один одного або ж трактуються з різним змістом і в різному обсязі. Це пояснюється виключно складним поєднанням природного і соціально-наукового компонентів в сучасній теорії туризму [2].

Спектр трактувань екотуризму величезний. Нерідко такого роду діяльність розглядається через призму екологічно сталого розвитку [1]. В даному випадку мова йде про сталий розвиток навколишнього середовища, що піддається активному втручанню людини.

Ідея сталого розвитку вже понад два десятиліття займає центральне місце в світовому політичному дискурсі і практиці. Небезпідставно Н.С. Касимов стверджує, що “ніяка інша наукова ідея ні в природних, ні в соціальних дисциплінах не мала раніше настільки широкий суспільний резонанс” [1].

Незважаючи на це, аналіз основних віх в становленні концепції сталого розвитку виявив ряд негативних моментів її реалізації. По-перше, недостатній темп вирішення проблем переходу на шлях сталого розвитку, обумовлений низькою активністю урядових структур. З моменту розробки рекомендацій, що забезпечують виживання цивілізації, до теперішнього моменту пройшло вже трохи більше двадцяти років. Але основні показники, що характеризують рух до світової катастрофи, як і раніше мають динаміку в напрямку погіршення. Ситуація не тільки не розгорнулася в потрібному напрямку, але і загострилася під впливом глобалізаційних чинників і світової фінансової кризи. Безумовно, не у всіх країнах ситуація настільки критична, і ряд держав веде конструктивну політику по втіленню в життя взятих на себе зобов'язань. У той же час більшість країн, що розвиваються, і деякі розвинені країни зустрічаються з низькою бар'єрів в ході спроб вирішення цих проблем. Ті дії, які робляться на даний момент часу нечисленні і незначні для істотної зміни ситуації, що склалася.

По-друге, дуже низький ступінь інформованості всіх верств населення служить стримуючим фактором в усвідомленні кожною людиною її ролі в досягненні стійкості; не дозволяє використовувати знання і потенціал населення для пошуку ефективних шляхів подолання глобальної кризи сучасності; не дозволяє усвідомлювати відповідальність прийнятих жителями Землі рішень як в повсякденній, так і в професійній діяльності.

Екотуризм орієнтується на розвиток здатності людини до розуміння природи і свого місця в ній. Жоден турист не стане більш свідомо ставитися до своїх дій щодо навколишнього середовища без розвитку зазначеної здатності. Таким чином, екотуризм - це перш за все екологічне навчання. Мотиви екотуризму можуть бути різними, а саме: знайомство, обмін досвідом, спільне проведення часу з подібними ж індивідами, прагнення до нових знань і відчуттям, потреба у вираженні свого екологічно збалансованого буття і т. д. Однак у всіх цих випадках мова також йде про спрямоване пізнання природи, залучення до неї. Нарівні з екологічним туризмом до складу природного туризму входить також рекреація на основі природних об'єктів [1].

Вона відрізняється «Фоновим» використанням природних об'єктів для пасивного або активного відпочинку (в широкому розумінні) і відсутністю (або мінімальністю) просвітницького аспекту.

Наприклад, у великому готельному комплексі в популярній курортній зоні на узбережжі Тихого океану (м Голулу, Гавайські острови, США) створено міні-парк, в якому представлена велика кількість видів місцевої флори, що, безумовно, слід розглядати в контексті екологічно сталого розвитку території.

Встановлення детальних інформаційних панелей, що характеризують види рослин і звертають увагу на їх унікальність (або той факт, що вони знаходяться під загрозою зникнення), слід розглядати як перший крок в напрямку екотуризму, оскільки відвідувачі отримують якийсь стимул для більш уважного ставлення до навколишнього середовища. Отже, екотуризм слід трактувати як складову просвітницького (освітнього, навчального) туризму [2].

Можливо, потрібно виділити також в окрему категорію природний туризм у вузькому сенсі (він може бути визначений як “туризм на основі природних об'єктів”), під яким буде розумітися ознайомлення з природними об'єктами при відсутності спеціальної націленості на екологічну просвіту.

Основою для розвитку екотуризму в кожній країні є унікальні природні ресурси і особливо охоронювані природні території (ООПТ), біорізноманіття, природні об'єкти, внесені до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. За оцінками дослідників, наземні з охороною території в світі приймають більш восьми мільярдів рекреаційних відвідувачів в рік [2].

До числа країн, що володіють суттєвими природними ресурсами, відносяться країни, які займають перші 10 позицій в міждержавному Індексі конкурентоспроможності подорожей і туризму за такими показниками, як кількість природних об'єктів всесвітньої спадщини, загальна кількість відомих видів ссавців, птахів і земноводних, частка охоронюваних територій (%) від всієї суходупної території.

Всього в 2017 р таких країн було 25, серед яких п'ять (Бразилія, Венесуела, Індія, Китай, Мексика) займають лідируючі позиції відразу по двом показникам, що дає їм можливість зосередитися на екотуризмі з отриманням вигод від його розвитку.

Разом з тим екотуризм динамічно розвивається і на територіях, що володіють унікальними характеристиками природного середовища та культури в кожному окремому місці відвідування.

Зміни в поведінці туристів і прагнення до нових автентичних вражень створюють добротний ґрунт для розвитку екотуризму, що пропонує різноманітні враження найвибагливішим туристам.

Існуючі бізнес-практики екотуризму охоплюють туристські підприємства (туроператор / готель); туристські маршрути; ООПТ; локальні поселення; регіональні та міжрегіональні спеціалізовані програми та ін. [3].

Особливий науковий і практичний інтерес представляє досвід країн як володіють прогресивними результатами по розвитку екотуризму (Австралія, Німеччина, Канада, Коста-Ріка, США, Франція, Японія), так і зростання екотуризму з багатообіцяючими перспективами (Кенія, Китай, Малайзія, Монголія, Норвегія).

При розробці і реалізації екотуристичної політики всі країни спираються на міжнародні принципи і враховують стратегічні завдання екотуризму, рекомендовані ООН і Міжнародним союзом екотуризму.

У більшості країн відзначається відсутність спеціального законодавства, регулюючої і підтримуючої діяльності в області екотуризму.

Приклад правового забезпечення розвитку агроекотуризму ілюструє Республіка Білорусь, де екотуризм високими темпами розвивається на базі агросадіб відповідно до Указу Президента № 372 від 02.06.2006 р. "Про заходи щодо розвитку агроекотуризму в Республіці Білорусь". В деяких країнах чинна законодавча і нормативно-правова база в сфері регулювання туризму підкріплена низкою законів, спрямованих на захист природної спадщини в інтересах розвитку екотуризму. Так, в Малайзії прийнято різні заходи для захисту навколишнього природного середовища та ресурсів у вигляді законів "Про захист дикої природи" (1972 р); "Про морські парки Малайзії" (1994) та ін.

Рішення задач по вдосконаленню екотуристичного продукту, сприяння приватному сектору і місцевим громадам в розвитку потенціалу екотуризму, його пропаганди в Малайзії передбачені в Національному плані Екотуризму на 2016-2020 рр. [1].

З метою використання екотуристичних ресурсів на ООПТ або природних об'єктів, внесених до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, в країнах законодавчо встановлюються спеціальні правила підготовки і проведення в них турів. Компанії, які працюють на охоронюваних територіях, дотримуються норм, встановлених природоохоронним законодавством.

Заслужує на особливу увагу специфіка екотуристичної політики Кенії, обумовлена необхідністю вирішення двоєдиного завдання, з одного боку - збереження представників Великої кенійської п'ятірки (Лева, слона, гепарда, носорога, буйвола), з іншого - створення умов для сталого розвитку екотуризму. За довгі роки браконьєрства тваринний світ Кенії помітно постраждав і потребує особливого захисту, тому з січня 2018 р питання розвитку туризму і дикої природи в Кенії відносяться до ведення одного органу влади - Міністерства туризму і дикої природи.

У країні діє Національна програма довгострокового розвитку туризму (Kenya National Tourism Blueprint 2030), згідно з якою африканське сафарі є одним з двох головних туристичних продуктів Кенії.

Для його підтримки і розвитку передбачені заходи у всіх національних парках країни з розробки та просування туристичного продукту через зміцнення існуючих і розвиток нових можливостей (Фототури, проведення наукових досліджень, залучення кінематографа), залученню державних і приватних інвестицій на формування туристської інфраструктури, роботу з місцевим населенням, підготовку професійних кадрів.

У Кенії в питаннях розвитку екотуризму Міністерство туризму і дикої природи Кенії активно співпрацює з асоціацією «Екотуризм Кенії» (Ecotourism Kenya). Заснована в 1996 р асоціація є лідером в Африці в області добровільної сертифікації туризму. Її діяльність спрямована на формування сталого розвитку «зеленого туризму», збереження природних і культурних особливостей країни шляхом розвитку туризму, залучення етнічних спільнот у формування відповідального туристичного середовища, підвищення галузевих стандартів якості, підтримка ініціатив зі збереження дикої природи, координацію і взаємодію зацікавлених організацій.

У Монголії діє національне суспільство екотуризму Монголії (MNETS) в якості соціально орієнтованої неурядової організації. Будучи членом Товариства екотуризму (The Ecotourism Society), MNETS активно співпрацює з аналогічними міжнародними організаціями, бере участь в реалізації науково обґрунтованих проєктів по розслідуванню впливу туризму на навколишнє середовище з метою сприяння розвитку сталого туризму в Монголії, активно взаємодіє з урядовими організаціями та зацікавленими організаціями з метою формування «мереж» екотуризму в заповідних районах Монголії в якості інструменту захисту довкілля. У рекламній діяльності MNETS надає важливого значення поширенню правдивої інформації про земельні ресурси екотуризму в Монголії по всьому світу за допомогою підготовки оглядових матеріалів про захист навколишнього середовища і природокористування, про інтереси місцевого населення і можливі шляхи вирішення його соціальних проблем.

В Японії основними некомерційними організаціями з питань екотуризму є «Японська асоціація екологічного туризму» і «Японський центр екологічного туризму». Питаннями екотуризму на місцях займаються «Поради з розвитку екологічного туризму», яких в Японії налічується 35 територіальних організацій, наприклад, Рада з розвитку екотуризму «Сіраки».

Членами Рад є представники органів місцевого самоврядування, туристичних фірм та представники різних громадських некомерційних організацій. Усі поради щодо розвитку екотуризму займаються питаннями розробки нових екотурів; залучення нових суб'єктів для спільної роботи з розвитку екотуризму; проведення науково-дослідних заходів і рекламних кампаній по залученню внутрішніх і іноземних туристів, а також заходів з охорони об'єктів навколишнього середовища; навчання місцевих гідів; оформлення і подачі заявок на фінансування діяльності Рад.

У багатьох країнах застосовуються різноманітні економічні та громадські заходи стимулювання співпраці місцевих громад і туроператорів з метою сталого туризму, включаючи і екотуризм.

Так, в Монголії заходами підтримки екотуризму є надання земельних ділянок в оренду на території ООПТ, пільгове оподаткування.

Державна підтримка розвитку екотуризму у Франції включає програми навчання місцевих жителів, зацікавлених у розвитку цих видів послуг. В Японії держпідтримка здійснюється у формі виділення коштів на екологічну рекламу об'єктів екотуризму; прийняття адміністративних заходів щодо порушників норм екологічного права та з регулювання доступу туристів в охоронювані природні і культурно-історичні зони; виділення грантів на розвиток екотуризму за заявками Рад з розвитку екологічного туризму.

Більшість країн, які поділяють таку з найважливіших принципів екотуризму, який полягає в підтримку збереження природних територій за допомогою отримання місцевою громадою економічних і соціальних вигод, а також шляхом підвищення обізнаності як місцевих жителів, так і туристів про необхідність збереження природних і культурних цінностей. Іншими словами, екотуризм повинен приносити користь місцевій громаді, природній екосистемі і туристам.

У цьому контексті в Китаї при організації річкових турів по ділянках річок з унікальною біологічною і культурною цінністю забезпечується збереження незайманих річкових русел і сприяння розвитку місцевих громад уздовж річок [3, с. 48]. В якості консультантів беруть участь представники місцевих громад, які радять як співробітникам, так і учасникам поїздки, як правильно вести себе в місцях відвідування. Місцеві табори, маршрути для піших прогулянок, практика фотографування, а також стиль і тривалість відвідувань сіл регулюються відповідно до рекомендацій місцевих жителів.

Концепції екотуризму в багатьох країнах містять освітній компонент, перш за все за допомогою реалізації програм навчання місцевих жителів, зацікавлених у розвитку екотуризму. Через освіту і залучення в практичні заходи здійснюється вплив на зміну поведінки і виховання екологічної відповідальності місцевих підприємств, громад і відвідувачів.

В Україні висвітлений зарубіжний досвід можна впроваджувати в Карпатах, Яремчі і інших красивих місцях. Яскравим прикладом є Villa Gogol в селі Кодакі, в безпосередній близькості від Києва, що позиціонує себе, як місце для зеленого туризму в старосвітському стилі. Або ж комплекс "Українське село", розташований в селищі Бузова. Тобто в Україні великий потенціал для розвитку екологічного туризму.

Отже, накопичений різними країнами досвід з розвитку екотуризму свідчить про специфіку різних країн і загальні підходи при формуванні і реалізації екотуристської політики, гармонізованої з міжнародними рекомендаціями та завданнями по створенню умов для сталого розвитку туризму в умовах переходу до "зеленої" економіки. У різних країнах формуються різні підходи, концепції, моделі та інструменти, відповідні їх національним ситуаціям і пріоритетам. У рамках триваючої дискусії про можливість досягнення "кращої форми" туризму, відповідної принципам глобальної концепції сталого розвитку, конкретні приклади різних країн демонструють, як екотуризм може сприяти досягненню цілей стійкого розвитку.

Список використаних джерел

1. Анализ зарубежного опыта развития внутреннего и въездного туризма. Сост. О.Б. Аникеева, Т.В. Абрамова, А.А. Кутейникова, С.Н. Титов. *Аналитический вестник*. 2016. № 47 (646). С. 7–130.
2. Божанова В.Ю. Теоретико-методологичні підходи та практичні рекомендації формування та функціонування екологічного туризму як цілісної системи. *Економічний простір*. № 149, 2019. С. 18-26.
3. Кобелька О. Екологічний туризм, як пріоритетний напрямок сталого туризму в межах національних парків. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Географія*. 2010. Вип. 1 (27), спец. вип.: Стале природокористування: підходи, проблеми, перспектива. С. 400–405.

УДК 379.85.502.315

Лебедев Н.А., канд. с.-х. наук, доцент, кафедри біології і екології
УО Мозырский государственный педагогический университет им. И.П. Шамякина

ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НАСЕЛЕНИЯ С ПОМОЩЬЮ ТУРИЗМА

В статье представлен опыт использования туризма в качестве инструмента формирования экологической культуры населения в ФРГ на примере экологической тропы, посвященной летучим мышам в парке Schloss Beck. Показано, что особенностью инфраструктуры современных экологических объектов является задействование в восприятии информации различных органов чувств с целью достижения максимального педагогического эффекта.

Ключевые слова: экологический туризм, экологическая культура.

Одной из глобальных проблем современности, требующей неотложного решения, является проблема загрязнения окружающей среды. В свою очередь, загрязнение окружающей среды вызывает целый ряд негативных последствий, таких как снижение в планетарном масштабе видового разнообразия организмов, климатические изменения и др. Многие ученые обоснованно считают, что в гололе началось шестое массовое вымирание фанерозоя. Поскольку это вымирание в отличие от предыдущих обусловлено хозяйственной деятельностью человека, то спрогнозировать его истинные масштабы и последствия не представляется возможным. Устойчивый рост температуры на планете приводит к быстрому таянию ледников, что вызывает повышение уровня Мирового океана. Причем сокращение площади ледников касается не только северных территорий, но и стран Центральной Азии. Следует отметить, что проблема загрязнения окружающей среды не может быть решена усилиями одной или даже нескольких стран. Только сотрудничество всего мирового сообщества и использование разнообразных подходов являются залогом достижения успеха. Важнейшим инструментом решения проблемы загрязнения окружающей среды служит экологическое воспитание населения, в том числе через туризм. В этом вопросе необходимо применять накопленный опыт развития экологиче-